

Toekomstboeren

Jaarverslag 2023

INHOUD

1	Introductie	4
2	De landwerkgroep in actie	7
3	Werkplaats Agroecologie	9
4	Bouwen aan een sterkere beweging	10
5	Hartverwarmende Boerenvuren	18

1 INTRODUCTIE

Het jaar 2023 was weer een productief jaar voor Toekomstboeren! Het was ook een spannend jaar, waarin we ons hebben verzet tegen de deregulering van GMOs, gewerkt hebben aan een agroecologisch geluid op de boerenprotesten, in actie zijn gekomen voor het behouden van land voor Toekomstboeren en een mobiele werkplaats hebben gebouwd. Dit en vele andere activiteiten hebben we verricht vanuit onze werkgroepen: land, de werkplaats en bewegingsopbouw. Lees hieronder een uitgebreid verslag over waar we ons zoal voor in hebben gezet!

ZELFOOGSTUINDERIJ GEEN TOESTEMMING OVERHEID

Wortels in Breda zoekt andere thuishaven

Zelfoogstuinderij Wortels

in Breda dacht op lokaal

draagvlak te mogen rekenen.

De gemeente gooide roet in

het eten.

JASPER SCHEL

Community Supported Agriculture (CSA). Ofwel landbouw die door de lokale gemeenschap wordt ondersteund. Zelfoogstuinderij Wortels in Breda heeft dat draagvlak. Maar de gemeente zette recentelijk een streep door de rekening. 'Ik ben ongelooflijk boos', zegt Veerle Bruning.

Terug naar het begin. Bruning werkte na haar opleiding biologisch-dynamische landbouw aan de Warmonderhof in Dronten twintig jaar op een antroposofische boerderij. Maar het begon te kriebelen om iets anders te gaan doen toen ze in Antwerpen van CSA hoorde.

'Het CSA-concept trok me', vertelt Bruning. 'Je betreft mensen in de bedrijfsvoering en doet het echt samen. Mensen dragen het risico van het bedrijf mee. Eens in de maand hebben we een samenwerkendend en kunnen de mensen meehelpen.'

ONDERNEMEND NATUURNETWERK

Bruning ging in 2016 op zoek naar grond en vond die een jaar later in het Markdal in Ulvenhout. Sindsdien pacht ze de grond van stichting Markdal. De percelen vallen onder

het Natuur Netwerk Brabant. Op voorwaarde van een goed plan zou Bruning de gronden uiteindelijk kunnen kopen met subsidie van de provincie. 'Onder bepaalde voorwaarden', licht Bruning toe. 'Denk aan inpassing in het landschap en verbetering van de natuurkwaliteit.'

Twee jaar geleden maakte Bruning de afspraak met de stichting Markdal om een plan op te stellen. Ze ging samen met Tijmen Hoogendijk van ZLTO aan de slag. Maar al snel was er weerstand onder omwonenden, die zich verenigden in de stichting Natuurbehoud Markdal.

'Die mensen waren al vanaf het begin dat ik hier kwam aan het protesteren. Ze zeiden dat ze last hadden van zaaierende en schoffelende mensen op het land en het verkeer. Ze wilden alleen natuur; grasland en een weids uitzicht.'

Dat wilden gemeente Breda en provincie Brabant ook, bleek al snel. Kruidrijk grasland moest er komen in het Markdal. Bruning verzamelde drieduizend handtekeningen voor behoud van de tuinderij en diende toch haar plan in. In de hoop dat het Groen Ontwikkelingsfonds Brabant bij de verkoop van de gronden zou kiezen voor het voortbestaan van Wortels in Breda. 'Gezien de meerwaarde voor de natuur, het maatschappelijk belang en de eerder gemaakte afspraak.'

De hoop bleek ijdel. Vorige maand werd duidelijk dat Wortels in Breda achter het net vist. 'We zijn totaal gedesillustioneerd', steekt Bruning haar frustraties niet onder stoelen of banken. 'Het is extra pijnlijk dat juist de tegenstanders van ons plan

Veerle Bruning streed jarenlang een ongelijke strijd voor haar Wortels in Breda.

Foto: Willem Paterik

'Hier leven meer bloemen en insecten dan op kruidrijk grasland'

de grond gegund krijgen. Er komt nu dus kruidrijk grasland. Ik zie het voordeel niet. Wortels in Breda is ook natuur. Op een tuinderij als de onze, met veel landschapselementen, leven veel meer verschillende planten, bloemen en insecten dan op het kruidrijke grasland dat de gemeente wil. Juist de diversiteit van het landschap is goed voor de biodiversiteit.'

Ook de veranderde functie van de grond, van natuurinclusieve land-

bouw naar schraal grasland, steekt Bruning. 'Het ergste van alles: een historische dorpsakker waar boeren eeuwenlang voedsel op verbouwen gaat verloren.'

Zo weet Bruning meer argumenten waarom Wortels in Breda in het Markdal thuishoort. Toch is er ook berusting. 'Het is een voldongen feit. We hebben echt alles geprobeerd. Een rechtszaak is zinloos. Die houdt alleen stand als de grond van ons was geweest.'

'Breda wil met ons op zoek naar een alternatieve akker. Dat is heel lastig. Veel grond heeft de bestemming natuur, en dan kan het al niet. En landbouwgrond is veel te duur voor ons. Dat past ook niet in het CSA-concept voor een eerlijke prijs.'

Toch geeft Bruning de strijd niet op. 'Wortels in Breda verdient een toekomst. Ik zoek door, maar vind dat heel moeilijk door alles wat er de afgelopen jaren is gebeurd. Ik heb de steun van overheden en natuurinstanties nodig. Het is zoeken naar een speld in een hooiberg.'

2 DE LANDWERK GROEP IN ACTIE

ACTIE BIJ PROVINCIEHUIS DEN BOSCH

Tuinder Veerle Bruning van zelfoogstakker Wortels in Breda benaderde de landwerkgroep van Toekomstboeren voor ondersteuning in haar strijd voor het behoud van haar akker. Tijdens een gezamenlijke workshop op de Boerenlandbouwconferentie half februari ontstond het plan om een actie te organiseren in het kader van de Provinciale Statenverkiezingen. De NOS installeerde zich namelijk drie dagen in het provinciehuis in Den Bosch. De landwerkgroep coördineerde de actie. We hebben de samenwerking gezocht met twee andere actiegroepen, en gezamenlijk gaven we met een 100-tal mensen een krachtig signaal af. Heel 2023 bleven we Wortels in Breda volgen en waar mogelijk steunen. Helaas (nog) zonder het gewenste resultaat, maar we strijden door!

De betrokkenheid bij Wortels in Breda en onze pogingen landelijke media aandacht te krijgen, waren aanleiding voor een breder onderzoek naar toegang tot land (zie hieronder). Het verhaal en het belang is namelijk groter dan deze individuele casus: vele agro-ecologische boeren – vaak instromers in de landbouw – zijn hun land niet zeker. Met meer voorbeelden is er een grotere kans om landelijk in de media te komen.

ONDERZOEK LAND(ON)ZEKERHEID TOEKOMSTBOEREN

Agro-ecologie wordt gezien als een weg naar duurzame landbouw en beschreven in vele omgevingsvisies. Toch is het nu nog erg moeilijk om aan grond te komen als (startende) agro-ecologische boer. Wat zijn de obstakels? Hoe handelen boeren in reactie hierop? En welke oplossingen hebben we in het vizier?

Met 17 agro-ecologische boeren zijn interviews gedaan over hun penibele landzekerheidsituatie. De interviews zijn de basis voor een analyse die kernproblemen in het grondbeleid blootlegt. Met deze inzichten werkt Toekomstboeren verder aan een breed gedragen standpunt over grondbeleid en acties om dat standpunt naar buiten te brengen. We hopen hiermee concrete voorstellen te kunnen doen voor meer landzekerheid.

Dit onderzoek loopt door in 2024. Mocht je zelf iemand zijn of kennen met een onzekere landsituatie, neem dan contact met ons op. Jouw verhaal is van waarde voor ons dossier, ook anoniem.

COMMONS LIVING LAB

Het Commons Living Lab richtte zich vooral op de ondersteuning van boeren die een agro-ecologisch landbouwbedrijf in commons vorm aan het opzetten waren, én op boeren die hun CSA aan het omvormen waren tot commons. Afgelopen jaar hebben een tijd samengewerkt met studenten die o.a. meekeken met onze communicatie. Verder is er de meeting 'commons in de landbouw, hoe dan?' georganiseerd. Waar aan de hand van een concrete casus (de Biesterhof in samenwerking met Land van Ons) is gekeken naar welke uitdagingen je tegenkomt wanneer je een commons wilt opzetten én hoe je daar tegen aan kunt kijken en mee om kunt gaan. De resultaten van het verdere proces tussen de ondernemers van de Biesterhof en Land van Ons zijn gedeeld, evenals het pachtcontract met een toelichting op de gemaakte keuzes hierin. Op deze manier kunnen ook anderen leren van de lessen van dit proces. Tevens vond in november het Commons Ede Event plaats, waarin zowel kenners als het grotere publiek inspiratie werd aangereikt om zo samen verder in gesprek te gaan en samen tot nieuwe ideeën te komen.

3 WERKPLAATS AGROECOLOGIE

DE WERKPLAATS AGROECOLOGIE IS WEER OPGEPIKT!

Binnen de Werkplaats Signal groep, waar nu 36 mensen in deelnemen, is volop uitwisseling gaande over zelfbouw van gereedschap. Daarnaast was Will van Twijver namens Toekomstboeren aanwezig op de Grassroots Technological Innovation for Agroecology Assembly in Galesse, Italië. Op deze bijeenkomst kwamen 12 verschillende grassrootsorganisaties uit verschillende delen van de wereld bijeen om de mogelijkheid te verkennen om gezamenlijk een netwerk te vormen. Hier zijn onder andere contacten opgebouwd met de mensen achter Atelier Paysan, FarmHack en Boer Bricoleur. Daarnaast zijn tijdens de Toekomstboerendag op 16 december de betrokkenen binnen de werkgroep Werkplaats Agroecologie bijeen gekomen om een herstart van deze werkgroep te bespreken. Tijdens deze bijeenkomst is overeengekomen om voorlopig de focus te leggen op 3 deelthema's:

1. Mobiele werkplaats: kennisdeling faciliteren over zelfbouw technieken
2. Agroecologisch bodembeheer voor tuinderijen (voorheen: no-dig)
3. (in ontwikkeling) veenvrije opkweek, in afstemming met Leernetwerk Eigen Opkweek CSA

Een aantal actieve leden deed (in 2022) onderzoek naar commonsboeren in Nederland en buitenland. Het resultaat, het 'Handboek voor Startende Commons Boerderijen' is in pdf te downloaden. Je kan de bundel ook bestellen, [dat kan hier](#). Binnenkort komt een update van het Handboek beschikbaar!!

4 BOUWEN AAN EEN STERKERE BEWEGING

ACTUALITEIT

De bewegingsopbouw groep heeft ingezet op het vergroten van de zichtbaarheid en het draagvlak voor de Toekomstboer en voor Agroecologie. Zo heeft Toekomstboeren bijgedragen aan een agroecologisch geluid op de boerenprotesten. Tijdens de protesten in Brussel op 1 maart en 26 maart hebben respectievelijk Leonardo van den Berg en Roos Saat op het hoofdpodium een speech gegeven over noodzaak voor beleid en regelgeving die agroecologische boeren ondersteund in plaats van tegenwerkt.

Het werk rondom 'zaden' stond in het teken van het voorstel van de Europese Commissie om nieuwe Genetically Modified Organisms (GMOs) compleet te dereguleren (gene-edited with NGT - new genomic techniques). Vanuit Toekomstboeren hebben Grietje Raaphorst en Tobia Jones deelgenomen aan bijeenkomsten gericht op kennisuitwisseling, lobby en belangenbehartiging om het recht van boeren op zaden te verdedigen. Hoewel de stemming in het Europees Parlement is verloren, hebben we wel een aantal amendementen gekregen: geen genetisch gemodificeerde zaden voor biologische landbouw en etikettering van genetisch gemodificeerde zaden en voedingsmiddelen.

De strijd gaat nu over het voorkomen van patenteren van genetisch gemodificeerde zaden en van de uitbreiding van monopolies van zaadbedrijven. Hiervoor zetten we samen met landelijke en internationale organisaties, zoals de Europese Coördinatie van La Via Campesina, in op lobby en activisme.

NIEUWE PODCAST REEKS EN TOEKOMSTBOEKEN

Verder heeft Toekomstboeren, samen met de Universiteit Twente en NWA de Groene Route, gewerkt aan het opzetten van de nieuwe podcast reeks "Toekomstboeren aan het woord". Hiervoor interviewen Sterre Duitshof en Leonardo van de Berg boeren over toegang tot land, inclusiviteit, biodiverse boeren en andere maatschappelijke onderwerpen in relatie tot de boerenpraktijk. De eerste vier podcasts zijn al op de website en op Spotify te vinden. Hieraan gekoppeld is het deelboeken systeem "Toekomstboeken" opgezet. Dit zijn mini-biebjes met inspirerende boeken, een link naar de podcasts en een geocaching punt. De ambitie is om het komende jaar zowel de podcasts als Toekomstboeken verder uit te breiden

LEREN OVER DEKOLONISATIE

Het thema dekolonisatie is een nieuw onderwerp voor Toekomstboeren en het afgelopen jaar heeft veelal in het teken gestaan van leren. Hiervoor heeft een fantastische redactie - bestaande uit Irma Brassinga, Eduart Nualart, Symke Nieboer en Tobia Jones - gewerkt aan de nieuwste Toekomstboeren bundel. De bundel weerspiegelt een collectieve intentie om inspiraties en leerervaringen die zich richten op een in Nederland geworteld dekoloniaal en rechtvaardig voedselsysteem, te documenteren. Het is een resultaat van een samenwerking tussen organisaties en initiatieven die stappen zetten in de richting van het loskoppelen van koloniale structuren van onderdrukking, het verlaten van deze structuren en er zelfs buiten opereren. Het is een plaats voor erkenning, kritische reflectie en leren dat andere werelden en andere manieren van leven reëel en mogelijk zijn.

LA VIA CAMPESINA

De bewegingsopbouw werkgroep heeft ook veel gedaan vanuit bredere coalities en netwerken, vooral La Via Campesina, de Federatie van Agroecologische Boeren en het Agroecologie Netwerk. Voor La Via Campesina is Leonardo van den Berg namens Toekomstboeren, naast bestuurslid van de Europese Coördinatie van La Via Campesina (ECVC), nu ook lid van het bestuur van La Via Campesina Internationaal, dat wereldwijd 200 miljoen boeren vertegenwoordigt. Vanuit deze functies werkt hij aan agroecologie: zowel het opzetten van trainingen als beleidsprocessen binnen de EU en de FAO.

Binnen ECVC is Toekomstboeren naast agroecologie, ook actief voor de werkgroepen jeugd, klimaat, arbeidsmigranten en zaden. Eduard Nualart heeft als kernlid van de jeugdgroep actief de stem van jonge

Toekomstboeren was aanwezig op La
Via Campesina conferentie in Bogotá
(Colombia) van 1 - 10 december 2023

boeren ingebracht bij internationale beleidsprocessen maar ook intern binnen La Via Campesina (zoals de 8e conferentie en actieplan). Hij is nu ook lid van de klimaat groep waar hij kritisch kijkt naar Real Zero Europa-campagne, en koolstofkredieten.

Voor de arbeidsmigranten groep nam Tobia Jones in 2023 deel aan een subgroep die zich richtte op het ondersteunen van de SOC-SAT vakbond van landarbeiders in Andalucia, voornamelijk Almeria. Hij woonde verschillende bijeenkomsten bij en was medeorganisator van een [solidariteitsfilmvertoning in Amsterdam](#), met de documentaire Fruits of Resistance. Tijdens het Food Autonomy Festival leidde hij een stickeractie voor bewustwording en om de Albert Heijn onder druk te zetten om geen groenten meer te kopen van leveranciers die fundamentele mensenrechten schenden

SWIFT PROJECTEN - POSITIE VROUWEN IN AGRO-ECOLOGIE EN DE REIZENDE CAMERA

Samen met een aantal zusterorganisaties van ECVV is Toekomstboeren betrokken bij het internationale SWIFT project, dat in 2023 van start gegaan is gegaan en in de kern over de positie van vrouwen in de agroecologie gaat. Na een inspirerende startbijeenkomst in Spanje in maart 2023 is Toekomstboeren aan de slag gegaan met het uitwerken van een aantal thema's en vraagstukken. Een daarvan is het optekenen van verhalen van verschillende stemmen in onze agroecologische beweging. Uiteindelijk komt hiervan een beeldend boek dat voedende is aan het continue voortgaande bouwen van onze nationale én internationale beweging.

Een andere activiteit die binnen SWIFT is voorbereid in 2023 en in 2024 wordt uitgevoerd, is een reizende camera. Om verhalen van binnenuit te vertellen, is een project opgezet om een camera met bijbehorende documenten langs een aantal Toekomstboeren te laten reizen. Zij filmen allen een week of twee hun eigen boerenpraktijk (aan de hand van een aantal vragen) en geven deze vervolgens door. Het materiaal dat hier uit voortkomt, gebruiken we in verschillende workshopbijeenkomsten om wederom het narratief van onze beweging te versterken

ONTWIKKELINGEN AGROECOLOGIE NETWERK EN FEDERATIE VAN AGRO-ECOLOGISCHE BOEREN

Toekomstboeren is de initiator van de Federatie van Agro-ecologische boeren en het Agroecologie Netwerk. De federatie hebben we samen met het CSA-netwerk, Bio-Tuinders, BD-vereniging en Bio-Vegan is opgericht. Het Agroecologie Netwerk is een breder netwerk dat ons

ook met onderzoekers en met organisaties uit de milieu, klimaat en dekoloniale bewegingen verbind.

Het Agroecologie Netwerk heeft in 2023 vooral gewerkt aan het uitwerken van een bestuursmodel, het ontwikkelen van een strategie en het organiseren van uitwisselingen. Zo zijn er kwartaalbijeenkomsten georganiseerd waar verschillende bewegingen bij elkaar kwamen rondom thema's zoals land. De kwartaalbijeenkomsten bieden ruimte waar verschillende groepen elkaar kunnen ontmoeten en over bepaalde onderwerpen van gedachten kunnen wisselen, om zo ook meer eensgezindheid te bevorderen. Voor de ontwikkeling van strategie en bestuursmodel zijn we drie strategiedagen gehouden, met netwerkleden en het kernteam. Voor 2024 is het idee om meer naar buiten te treden.

Voor de federatie hebben we in 2023 grote sprongen voorwaarts gemaakt, zowel in de interne organisatie als in zichtbaarheid naar de buitenwereld. Zo hebben we een heldere overlegstructuur gecreëerd, zijn er verschillende trainingen georganiseerd (lobby, media, social media, schrijven en framing) en zijn we in diverse media, zoals Trouw, NRC, de Boerderij en BioJournaal tot uiting gekomen.

Voor komend jaar staat een nieuwe website in de steigers alsook verscheidene artikelen die geschreven worden. Zo wordt het agro-ecologische verhaal steeds helderder én luider. Toekomstboeren is vanuit de federatie ook betrokken bij een pilot over KPI's in de agro-ecologische landbouw. In 2023 zijn 12 boeren bezocht en in kaart gebracht, is een eerste 'kladversie' van een kritisch verslag geschreven en is er terugkoppeling met het projectteam geweest. Een tweede deel van het project is inmiddels ook van start gegaan en dat gaat over kwalitatieve meting. We willen graag de 11 Nyeleni-principes operationaliseren op boerderijniveau.

5 HARTVERWARMENDE BOERENVUREN

Gedurende het jaar organiseerde Toekomstboeren boerenvuren op inspirerende plekken om onderling in gesprek te gaan over uiteenlopende onderwerpen die ons bezighouden: van heggen tot financieringsmodellen. Hieronder een overzicht:

- 28 jan Boerenvuur [Heggen als duurzame landbouw-natuur mix](#)
- 6 maart [Toekomstboeren strategiedag met ALV, Boerenverhaal en Boerenvuur](#)
- 26 mei Boerenvuur [No-dig. Hoe gaan we verder?](#)
- 16 november Boerenvuur [Stadsboerin Doetinchem. Hoe doet zij dat?](#)
- 9 december Boerenvuur [Alternatieve financieringsmodellen voor Agroecologische landbouw](#)

Toekomstboeren

info@toekomstboeren.nl

www.toekomstboeren.nl

www.facebook.com/Toekomstboeren

www.twitter.com/toekomstboeren

2024, Vereniging Toekomstboeren